

the image of dolls, you can convey not only your own feelings, but also show your attitude to the event and how it happened, emphasize its meaning on the one hand, and its emotional coloring on the other.
Key words: motanka doll, fabric, culture, memory.

[надійшло до редакції: 28.09.2022 р.]

УДК 069:37](477.51)

Наталія ПІЛЬТЯЙ
(Батурин)

Дитячі екскурсійні програми в Національному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця»

Світова практика музейної діяльності, подальший розвиток музейної педагогіки, необхідність пошуку нових форм і видів роботи з дитячою аудиторією – майбутнім відвідувачам, спонукає до створення інтерактивного музею із спеціальною експозицією для різних вікових дитячих груп, із застосуванням ігрових, театралізованих заходів, гуртків-студій та комп'ютерної техніки, де можна реалізувати науково-освітні й культурно-просвітницькі програми для школярів [1].

Відповідаючи викликам часу, починаючи з 2015 р., науковці Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (далі – НІКЗ «Гетьманська сто-

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

лиця») розробляють й запроваджують інтерактивні екскурсійні програми для підрос- таючого покоління з використанням різних методичних прийомів, як експозиційними залами музеїв, так і на відкритих територіях, тобто, по суті, відбувається залучення відвідувачів-дітей у діалог, у активний пізнавальний процес. За період із 2015 р. було розроблено 7 інтерактивних екскурсійних послуг (екскурсій-ігор і екскурсій-квестів), які надаються в 4-х різних музеях заповідника, що входять у загальний комплекс [2], [3]. Музейні програми НІКЗ «Гетьманська столиця» розроблені для різного віку й ін- тересів дітей, знайомлять маленьких відвідувачів із поняттям української держави на прикладі України-Гетьманщини. При цьому пізнавальні активності спрямовані на іс- торію повсякдення козацтва і його очільників. Як зазначає Президент України (2005– 2010) Віктор Ющенко, історія – це не тільки і не стільки минуле, а, що важливіше, іс- торія завжди є проєкцією майбутнього. А усвідомлення національної історії – це ро- бота для кожного громадянина (починаючи з дитини) і цілої нації, яка має утвердити свою культурно-історичну самодостатність. Тому діяльність НІКЗ «Гетьманська сто- лиця» спрямована на формування свідомого й активного громадянського суспільства, об'єднаного історичною пам'яттю.

Однією з цікавих пропозицій для юних екскурсантів є екскурсія-квест «Таємниці Цитаделі» (розробка 2015 р.) територією Цитаделі Батуринської фортеці (Іл. 1). На учасників чекає цікава та захоплююча подорож територією історичного «урядового кварталу» Батурина. В ході екскурсії-мандрівки діти відвідують об'єкти Цитаделі: церкву Воскресіння Господнього та Гетьманський будинок, побувають біля криниці, скарбниці, гармат і Пам'ятника жертвам Батуринської трагедії 1708 р. Адже всі об'єкти на території Цитаделі зберігають немало таємниць, що накопичилися за ба- гатовікову історію. Під час екскурсії-квесту учасники виконують різні цікаві за- вдання, займаються «дослідницькою» роботою (знаходять частини пазлу, які схова- ні на зазначених об'єктах), а наприкінці вони дізнаються про найголовніший скарб нашого буття – знання. Подарунком для дітей є чудовий краєвид Батурина на р. Сейм, що відкривається з оглядового майданчика Цитаделі. Важливим моментом такої екскурсії-квесту є те, що діти не тільки отримують нову інформацію, але й за- кріплюють отриману на уроках. Вони на власні очі бачать найважливіші історичні місця та можуть візуалізувати ті чи інші події. Діти разом отримують нові враження й обговорюють нові відкриття. А це завжди допомагає не тільки зміцнити знання, але й згуртувати колектив.

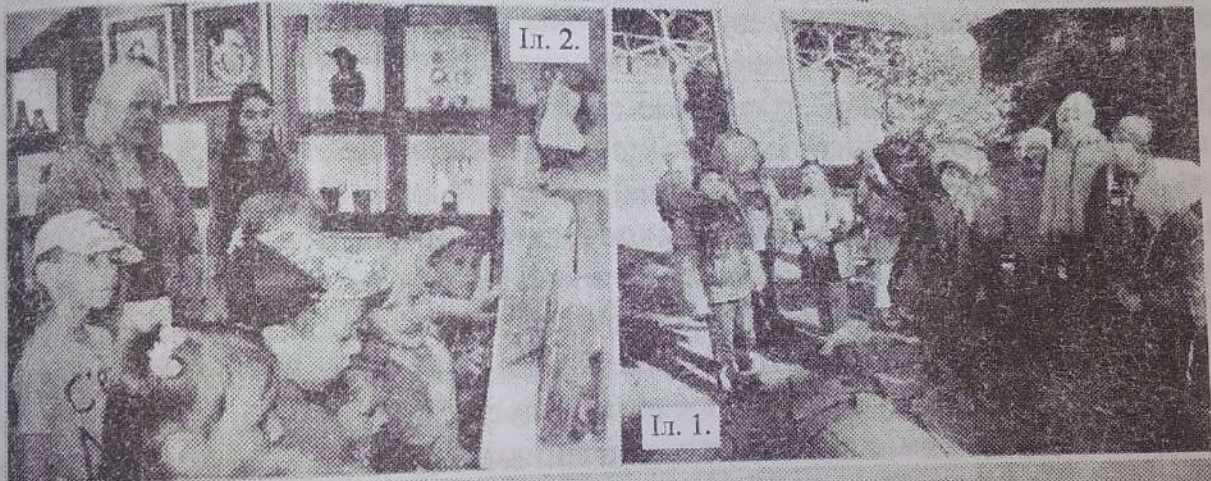
Для дітей старшого шкільного віку розроблено екскурсію-квест «Батурин – серце Гетьманщини» (розробка 2019 р.). Під час екскурсії, з якої розпочинається квест, учні дізнаються історичні факти про велич українських гетьманів і про історію гетьмансь- кої столиці Батурина.

Територіально екскурсія-квест проводиться на Майдані гетьманської слави, в Музеї археології Батурина та, власне, на території Цитаделі Батуринської фортеці. Під час за- ходу діти відгадують ребуси, кросворди та виконують інтерактивні завдання, кожен учасник реалізує свої таланти – вміння орієнтуватися в просторі й часі, малювати, де- монструвати лідерські якості, музичні, інтелектуальні, фізичну підготовку та почуття гумору. Але головна мета – звісно ж, знайомство допитливих відвідувачів із діяльністю батуринських гетьманів Дем'яна Ігнатовича, Івана Самойловича, Івана Мазепи, Пилипа

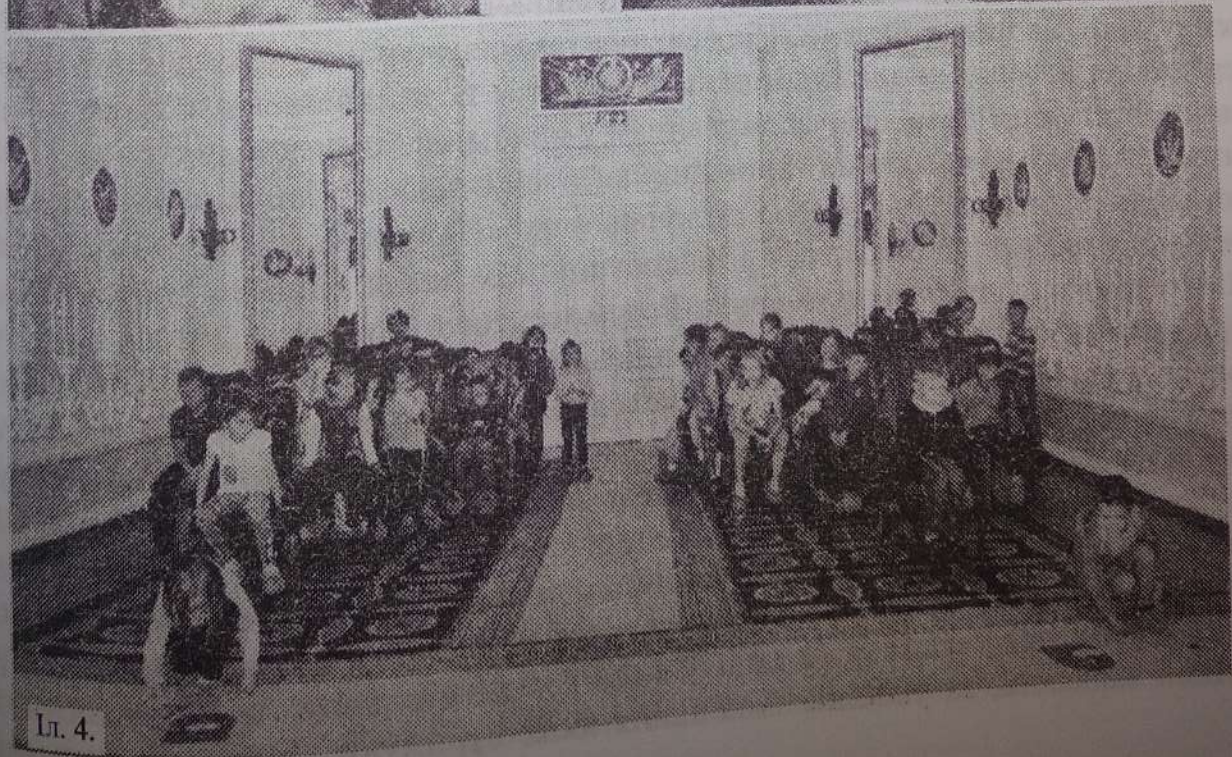

Іл. 3.

Іл. 2.

Іл. 1.

Іл. 4.

Орлика та Кирила Розумовського [4]. Така «чесна гра» розвиває в учасників уміння працювати в команді, взаємодопомогу та сприяє розвитку комунікативних якостей.

У Музеї археології Батурина проводиться інтерактивна екскурсія-гра для учнів середнього шкільного віку – «Вільні воїни» (розробка 2015 р.). Тут діти знайомляться з експозицією й на прикладі експонатів формують знання про козацьку добу, про озброєння та побут козаків (Іл. 2).

Під час екскурсії група дітей ділиться на дві (залежно від кількості дітей в групі) військові одиниці (команди) – два полки, придумують їм назви й обирають полковників. А шановним паном (пані) гетьманом є вчитель, який слідкує за дотриманням правил. Кожна команда лише один раз може звернутися до гетьмана за порадою. Група, яка першою дає правильну відповідь чи виконає завдання отримує «реліквії». Наприкінці екскурсії-гри, після творчого фінального завдання, за кількістю зібраних реліквій визначається команда переможців. Важливо, що під час екскурсії-гри головним моментом для дитини стає ігрова дія й досягнення ігрової мети. Але, водночас, вона, навіть не помічаючи цього, отримує нові знання і навички, вчиться логічно мислити, робити правильні висновки.

Цікавою та пізнавальною є екскурсія-гра для учнів середнього шкільного віку «Легенди Кочубеїв» у Будинку генерального судді Василя Кочубея (розробка 2015 р.). Діти знайомляться з історією пам'ятки архітектури XVII ст. «Будинок генерального судді Василя Кочубея» та історією його родини, дізнаються про кохання найменшої доньки Кочубеїв – Мотрі та гетьмана Івана Мазепи (Іл. 3). Під час екскурсії діти виконують інтерактивні завдання, відповідають на запитання. Учасникам таких екскурсій подобається, коли розповідь супроводжується фотографіями, картами, підкріплюються артефактами й цікавими деталями. Так, у ході гри «Легенди Кочубеїв» діти зачитують один із листів гетьмана Івана Мазепи до Мотрі Кочубеїв. І читаючи цей лист, діти мають змогу «побачити» щось більше, адже музейний експонат цікавий не тільки сам собою – він є свідченням існування певної культури, втіленням певної історичної епохи. Проведення такої екскурсії-гри не зводиться лише до передачі певної суми знань дітям, а передбачає їх поєднання з наявними у них знаннями, з власним досвідом, формуванням у них певних переконань.

Для найменших відвідувачів заповідника (дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку) розроблено екскурсію-гру «На гостинах у гетьмана Кирила Розумовського», яка проводиться в експозиційних залах єдиного збереженого в Україні гетьманського палацу Кирила Розумовського (розробка 2020 р.). Під час екскурсії діти потрапляють на День народження до самого гетьмана Кирила Розумовського. Дізнаються, де і коли народився керманіч, як відбувався процес обрання гетьмана на посаду, які функції він виконував та які в нього були атрибути влади (Іл. 4). Щоб закріпити знання про відзнаки гетьмана, діти грають у гру «Обрання гетьмана»: серед групи обирають одного учасника і вручають атрибут влади – булаву. Також довідуються як гетьман проводив святкові дійства, слухають його улюблені пісні. Найцікавішим етапом екскурсії-гри є виготовлення власними руками подарунка для гетьмана. В ході заходу гри діти виконують різноманітні інтерактивні завдання, за успішне виконання яких отримують частинки подарунка

для Кирила Розумовського. Наприкінці учасники грають у гру «Палац гетьмана», що є подарунком для Кирила Розумовського та висловлюють свої привітання/побажання імениннику. Переваги такої екскурсії в даному випадку очевидні – незабутні враження, вчить взаємодіяти у команді при вирішенні завдань, що досить важливо, враховуючи цю вікову категорію.

Також для молодшого та середнього шкільного віку розроблено екскурсію «Заповідна мрія гетьмана Кирила Розумовського» територією палацово-паркового ансамблю парковим ансамблем екскурсанти дізнаються найзаповітнішу мрію Кирила Розумовського. Адже «людина народжується, щоб залишити слід вічний», що і зробив гетьман.

На початку екскурсії-гри діти серед своєї групи обирають представників Експедиції (Архітектора, Управляючого, Садівника, Будівельників), які будуть відповідати за будівельні роботи. В інтерактивних, адаптованих до віку формах екскурсанти поринають в історію будівництва не простого будинку, а гетьманського палацу. Також слухають цікаві факти з облаштування парку біля палацу, про те, які квіти полюблив гетьман Кирило Розумовський. Після завершення історичної подорожі діти відтворюють (складають пазл), поэтапного будівництва палацово-паркового ансамблю і презентують його самому гетьману Кирилу Розумовському, який чекає їх на парадних сходах палацу (ростове зображення Кирила Розумовського для фото). Така групова екскурсія – чудовий спосіб не тільки згуртувати колектив, але й розкрити потенціал, приховані можливості кожної дитини. Адже в рамках екскурсії проводиться колективна робота, де діти всі разом пізнають щось нове та цікаве.

По території палацово-паркового ансамблю гетьмана Кирила Розумовського проводиться також квест «Піднята в гору знову булава» для учнів середнього та старшого шкільного віку (розробка 2020 р.). Обов'язковою умовою його проведення є попереднє відвідування екскурсії «Музейна експозиція в палаці гетьмана Кирила Розумовського».

Після прослуховування екскурсії, діти на території біля палацу діляться на дві команди – полки, отримують маршрутний лист і завдання в конвертах, виконуючи котрі, проходять весь шлях; потому здають маршрутний лист координатору гри, який визначає ходять полк-переможець. Під час екскурсії у палаці учасникам відкриваються нові грані життя та діяльності гетьмана Кирила Розумовського. Головне ж завдання квесту: щоби діти навчилися бути активними учасниками в командній роботі, «дослідниками» у процесі набуття знань і вмінь, що сприяє різносторонньому розвитку особистості дитини.

Отже, НКЗ «Гетьманська столиця», як одним зі значних центрів збереження та популяризації історико-культурної спадщини в Україні, має в своєму творчому «арсеналі» різноманітні екскурсійні послуги, які надаються в 4-х різних музеях, що входять в загальний комплекс. На кожному музейному об'єкті розроблені екскурсійні дитячі програми, і це не лише розширює перелік послуг, але й дозволяє відвідувати колишню гетьманську столицю кілька разів за сезон/рік – бо побувати на всіх інтерактивних екскурсіях одному класу/групі одного дня не точно вистачить.

Виклики, які перед музейними працівниками ставить сучасне життя, не дають у повну силу реалізувати їх, але співробітники НКЗ «Гетьманська столиця» активно пра-

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

цюють у цьому напрямі, адже діти – це наше майбутнє! Враховуючи події останнього року, переконані, що гарне знання історії своєї держави – гарний засторога, щоб не повторювати помилки минулого. Саме такі дитячі екскурсії з елементами гри чи квесту допомагають виховати шанобливе ставлення до пам'яток історії та архітектури, прищепити любов до України, яка зберігає у собі багато таємниць і легенд, від якої віє загадковістю і величчю.

Джерела та література

1. Ковальчук С. Музей у сучасному світі: розробка наукової концепції [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://volyn-krai-mus.at.ua/publ/muzej_u_suchasnomu_sviti_rozrobka_naukovoji_koncepciji/1-1-0-62.
2. Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://baturin-capital.gov.ua/%d0%b4%d0%bb%d1%8f-%d0%b4%d1%96%d1%82%d0%b5%d0%b9/%d0%b5%d0%ba%d1%81%d0%ba%d1%83%d1%80%d1%81%d1%96%d1%97>.
3. Національний заповідник «Гетьманська столиця» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://baturin-capital.gov.ua/%d0%b4%d0%bb%d1%8f-%d0%b4%d1%96%d1%82%d0%b5%d0%b9/%d0%ba%d0%b2%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b8>.
4. Сердюк Н.Ф. Батуринський інтерактив [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/poshta-dnya/baturynskyy-interaktyv>.
5. Підписи до фото.
6. Екскурсія-квест «Тасмниці Цитаделі» на території Цитаделі Батуринської фортеці.
7. Екскурсія-гра «Вільні воїни» у Музеї археології Батурина.
8. Екскурсія-гра «Легенди Кочубеїв» у Будинку генерального судді В. Кочубея.
9. Екскурсія-гра «На гостинах у гетьмана Кирила Розумовського» у експозиційних залах палацу гетьмана Кирила Розумовського.

Пілтій Н. Дитячі екскурсійні програми в Національному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця»

У статті охарактеризовано дитячі екскурсійні програми, які проводяться в Національному історико-культурному заповіднику «Гетьманська столиця» спрямовані на формування новітньої спільноти українців, свідомого та активного громадянського суспільства, популяризацію пам'яток культурної спадщини та фондової колекції закладу. Висвітлено форми і методи роботи з учнівською молоддю, які застосовуються під час екскурсій.

Ключові слова: гра, квест, екскурсія, історико-культурна спадщина, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Батурин.

Piltai N. Children's excursion programs in the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital»

The article describes children's excursion programs held at the National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital», aimed at forming a new community of Ukrainians, a conscious and active civil society, promoting cultural heritage and fundraising. Forms and methods of working with children's audiences used during excursions are highlighted.

Key words: game, quest, excursion, historical and cultural heritage, National Historical and Cultural Reserve «Hetman's Capital», Baturyn.